

E.I. Pushtaeva

Moscow State Pedagogical University
e-mail: pushtaeva.elena@yandex.ru

I.G. Mineralova

Moscow State Pedagogical University
e-mail: mig_mama@mail.ru

**The image of the Saint on M. Nesterov's canvas and
in the B. Zaytsev's story "The Abraham's Heart"**

Key words: image, canvas, hagiography, story, style.

The article analyzes the image of Saint in the B. Zaytsev's story "The Abraham's Heart" and on M. Nesterov's canvas, their interdependence and difference. The ways of creating of Saint's image, their functions in the story and on canvas are noted.

Т.М. Пятроўская

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны
e-mail: ryzhajasonja@mail.ru

УДК 821.161.09

СТАТУС ПЕРАКЛАДНОЙ І РУСКАМОЎНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Ключавыя словы: модус ментальнасці, рускамоўная беларуская літаратура, пераклад, нацыянальная літаратура, дзіцячая літаратура.

У артыкуле разглядаецца статус перакладной і рускамоўнай беларускай літаратуры для дзяцей, прычыны ўзнікнення такой літаратуры, сувязь яе з нацыянальнай літаратурай. Таксама акрэслены праблемы, звязаныя як з малой колькасцю перакладаў, так і з вызначэннем "беларускасці" твора, напісанага на рускай мове.

Беларуская дзіцячая літаратура – гэта вялікі пласт нацыянальнай літаратуры, вельмі разнастайны як па жанрах, так і па накіраванасці адносна чытацкага адраса кнігі. На мяжы нацыянальнай дзіцячай літаратуры знаходзяцца: 1) пераклады замежных аўтараў на беларускую мову; 2) рускамоўная беларуская дзіцячая літаратура. Абедзве катэгорыі маюць сваю ўласную сувязь з літаратурай для дзяцей на беларускай мове. "Сусветная дзіцячая літаратура – значная і неад'емная частка сусветнай літаратуры ўвогуле. Гэта значыць, па-першае, што ў літаратуры кожнай краіны ёсць асаблівая галіна – дзіцячая літаратура, у сваёй сукупнасці творы дзіцячай літаратуры ўсіх краін і збіраюць сусветную дзіцячую літаратуру. Па-другое, што развіццё сусветнай дзіцячай літаратуры падначальваецца законам развіцця літаратуры ўвогуле: змена літаратурных эпох заўсёды прыцягвае змену мастацкай мовы, на якой пісьменнікі вядуць дыялог з чытачом, і гэта непазбежна адлюстроўваецца на дзіцячай літаратуры адпаведнага перыяда" [1, 48]. Зразумела, што нельга перакласці на родную мову ўсе сусветныя дзіцячыя кнігі, так чым жа абумоўлены выбар кнігі для перакладу? Па-першае, як правіла, абіраюцца кнігі, якія сталі класікай дзіцячага чытання. Найбольшае распаўсюджанне ў нашай краіне атрымалі пераклады скандынаўскіх аўтараў. Шведскі Інстытут нават распрацаваў праект па падтрымцы і папулярызацыі шведскай дзіцячай літаратуры на беларускай мове. Пачатак гэтай справе быў пакладзены ў 2008 годзе, калі выйшаў беларускі пераклад кнігі "Піпі Доўгаяпанчоха", на прэзентацыю якой у Беларусь прыехала нават дачка Астрыд Ліндрэн. Ю. Вісландэр разам з мужам Т. Вісландэрам стварылі кнігу "Малы мядзведзік" (пераклад Н. Кандрусевіч), у якой расказваецца пра свет захопленняў малога хлопчыка. Кніга складаецца з маленькіх апавяданняў-сітуацый, у якіх трапляе Малы. Мядзведзік – гэта простая цацка, з якой размаўляе хлопчык перад сном у ложку. Менавіта яму ён давае свае ўражанні ад усяго перажытага за дзень. Усе дарослыя з павагай адносяцца да такой "дружбы" хлопчыка і мядзведзіка, ды і ўвогуле праяўляюць далікатнасць да ўсіх жаданняў і інтарэсаў хлопчыка.

Па-другое, для перакладу выбіраюцца сучасныя прагрэсіўныя кнігі, якія ўзнікаюць складаныя пытанні для дзіцячай літаратуры, па-новаму распавядаюць пра свет дзяцінства. Вельмі важным складнікам поспеху перакладной літаратуры з'яўляецца аўтар перакладу. Так, напрыклад, А.Бязлепкіна-Чарнякевіч прыводзіць прыклад двух эпізодаў з кнігі фінскага аўтара Ц. Парвела "Эла і сябры" (пераклад Ал. Казловай). Беларускамоўны: "Тут прыйшоў аўтобус. Ён быў жакліва вялікі і высокі. А шафёр, наадварот, быў нізенькі, тоўсценькі і барадаты. Калі мы з Ханнай зайшлі ў аўтобус, то вылучылі вочы на шафёра. Відавочна, не толькі настаўнік мог займаць дзіця" (па сюжэце дзеці

толькі што даведаліся, што жонка настаўніка тоўстая, бо цяжарная – А. Б-Ч.). Рускамоўны: «Наконец подъехал автобус. Он был ужасно большой. А водитель, наоборот, был маленький, толстый и бородатый. Залезая в автобус, мы с Ханной ему всё время подмигивали. Надо же и нам когда-нибудь устраивать личную жизнь» [2, с.125]. Па-трэцяе, выбар кніг для перакладу абумоўлены і асабістымі прэферэнцыямі дзіцячых пісьменнікаў-перакладчыкаў, якія жадаюць пазнаёміць чытача з той ці іншай кнігай. Так, А. Карлюкевіч выдае ўласныя дзіцячыя кнігі з паралельнымі перакладамі на іншыя мовы, знаёміць беларускага чытача з дзіцячай літаратурай іншых народаў. Аўтар пераклаў з украінскай мовы кнігу М. Слабашпіцкага “Нарвежскі кот не падвядзе”, у сваёй кнізе “Дарогі да Паднябеснай” прапаноўвае інфармацыю пра дзіцячых пісьменнікаў Кітая.

З’яўленне перакладаў на беларускую мову і існаванне рускамоўнай беларускай літаратуры цесна звязаны з моўнай сітуацыяй у краіне. Выданне рускамоўных перакладаў сусветнай літаратуры (нават, калі яны зроблены ў Расіі) абмяжоўвае неабходнасць беларускамоўных перакладаў, а гэта значыць паслабляецца і пэўная сувязь беларускай дзіцячай літаратуры і літаратуры сусветнай. Слушна пра гэта выказалася даследчыца І. Шаблоўская: “На прыкладзе беларускай сітуацыі не цяжка зазначыць, што руская мова і літаратура, пры ўсіх станоўчых момантах, выконвалі ролю, назавём яе, замяшчальную і як бы заслانیлі сабою ўсе астатнія літаратуры, што зрабіла непатрэбным беларускія пераклады Вергілія, Грымельсгаўзена, Свіфта, Фолкнера. Сучасная культурная сітуацыя на Беларусі можа быць яскравым доказам таго, як заняўбанне нацыянальнага сталася зваротным бокам ізаляцыі ад сусветнага літаратурнага вопыту, слабое развіццё нацыянальнай самасвядомасці прывяло да абмежаванасці ў дачыненні да сусветнага” [3, с. 167]. З гэтага выцякае, што даследаванне нацыянальнай літаратуры павінна гарманічна спалучацца з аналізам перакладной і іншамоўнай (пры пэўных умовах) літаратуры.

У адносінах да рускамоўнай беларускай літаратуры вылучаюцца аўтары, якія ствараюць творы для падлеткаў. Спецыфіка падлеткавага чытання не дазваляе навязаць пэўную кнігу. На чытанне дашкольнікаў і дзяцей малодшага школьнага ўзросту могуць уплываць дарослыя. Падлетак жа сам выбірае “сваю” кнігу. Анкетаванне падлеткаў паказала, што ў сферы іх чытацкіх інтарэсаў уваходзяць кнігі масавай літаратуры, якія атрымалі моцную рэкламу ў свеце. З гэтай прычыны беларускамоўная кніга аказваецца на абочыне падлеткавага чытання. У такіх умовах было б правільна звярнуцца да такога феномена як рускамоўная беларуская літаратура. Такое пашырэнне межаў падлеткавай літаратуры звязана з пэўнымі аўтарамі падлеткавых кніг, якія дабіліся значных поспехаў у літаратуры не толькі сваёй краіны, але і рускамоўных краін. Статус рускамоўнай беларускай літаратуры і сёння выклікае шмат пытанняў, таму часта становіцца прадметам дыскусіі літаратурнай крытыкі. Залічэнне такой літаратуры ў фонд нацыянальнай з аднаго боку пашырае яе колькасць, з другога – яе ж нацыянальны характар і знішчае. Няма нават адзінага погляду на мэтазгоднасць ужывання слова “рускамоўная”, бо ўсё, што пішацца на рускай мове, можна назваць рускай літаратурай. Так, даследчык А. Андрэеў лічыць мэтазгодным размежаванне беларускіх літаратараў, якія пішуць па-руску, на рускамоўных і рускіх пісьменнікаў Беларусі, таму што першыя (рускамоўныя), на яго думку, з’яўляюцца “складнікам” беларускай літаратуры, трансліруючы модус беларускай ментальнасці, а ў другім выпадку гаворка ідзе пра літаратуру, “што мае дачыненне адначасова і да рускага, і да беларускага прыгожага пісьменства” [4, с. 14]. Аднак не заўсёды магчыма вызначыць крытэрыі, згодна з якімі наяўнасць элементаў модуса беларускай ментальнасці адпавядае статусу рускамоўнай беларускай літаратуры. Геаграфічны погляд на іншамоўную беларускую літаратуру хаця і з’яўляецца дастаткова абагульненым, але ў той жа час дае адэкватныя крытэрыі вызначэння беларускасці літаратуры. Беларуская рускамоўная літаратура аб’ядноўвае ўсіх пісьменнікаў, што пішуць на рускай мове, і так ці інакш маюць дачыненне да Беларусі. Я. Пастэрнак і А. Жвалеўскі маюць беларускае грамадзянства, іх кнігі тыражыруюцца як беларускімі, так і расійскімі выдавецтвамі, аднак у кнігах няма нацыянальнай дамінацыі. Пры гэтым творы з’яўляюцца ўзорам падлеткавай літаратуры як жанра. Кожная кніга аўтараў закранае тую ці іншую сферу жыцця падлетка, праблему яго ўзаемаадносін са знешнім светам. Поспех твораў заключаецца ў іх займальнасці, што дасягаецца сродкамі ўдалай кампазіцыі, і не абцяжаранай мараллю, якая, безумоўна, ёсць у творы, але не з’яўляецца навязлівай, але часам і правакацыйнай для дарослых. Так, у кнізе “Час заўсёды добры” падлеткі мяняюцца часавымі каардынатамі: Жэня з 2018 года трапляе ў 1980, а яе раўеснік Віця адпаведна адпраўляецца ў 2018 год. Абодва ўспрымаюць убачанае па-рознаму, абодва знаходзяць дрэннае і добрае ў кожным часе. Прычым, самі часавыя каардынаты абраныя аўтарамі амаль што выпадкова, бо галоўная задума аўтараў – не паказаць пэўную эпоху, а навучыць падлетка цаніць тое, што ён мае сёння, пазітыўнаму погляду на ўласнае жыццё, на ўласнае самаўдасканаленне. Абодва падлеткі, трапіўшы ў скаладаныя жыццёвыя сітуацыі, вырашаюць новыя для свайго часу праблемы. Кніга напісана ў дзённікавай форме, дзе падзеі чаргуюцца ў кожнай часовай эпохі. Наяўнасць такіх дзвюх

паўнавартасных часавых ліній ініцыруе чаканне кропкі, калі героі сустрэнуцца ў адзіным часавым прамежку. Перакрыжаванне будзе амаль што выпадковым, калі падлетак Жэня ў сваім 2018 годзе сустракаецца з дарослым Віцем. Нельга сказаць, што гістарычныя эпохі паказаны ў творы раўнамерна, хаця, здавалася б, гэта адпавядала задуме твора. Галоўнай праблемай савецкага падлетка становіцца яго несвабода, залежнасць ад ідэалогіі. У 2018 годзе падлетак мае менш глабальныя праблемы: інфарматызацыя грамадства прывяла да таго, што людзі развучыліся размаўляць, таму вусны экзамен становіцца для школьніка цяжкім іспытам. Прычым, падлеткі адэкватна ацэньваюць новы для сябе час. Напрыклад, піянеру Віцю падабаецца работа з камп'ютарам, у той час, як Жэня заўважае, што жыццё яе бацькоў у савецкай рэчаіснасці занадта шэрае і будзённае. Аднак пры гэтым аднолькава важным для падлеткаў застаюцца ўзаемаадносіны: сяброўства, першае каханне. Аўтары аповесці застаюцца вернымі прынцыпам стварэння савецкай падлеткавай літаратуры, у саміх творах адсутнічае нацыянальны модус, месца пражывання герояў ніяк не абазначана. Аповесць "Сіямцы" тэрытарыяльна абазначана: падзеі адбываюцца ў Мінску. Прычым горад становіцца адным з галоўных персанажаў, дапамагае героям збліжацца. Увогуле кнігу шмат у чым можна назваць аўтарскай прэзентацыяй роднага горада, у прадмове да твора прыводзяцца вельмі разнабаковыя факты як пра сам Мінск, так і пра беларускую адукацыю. Такая прадмова служыць двум мэтам. Па-першае, тлумачыць чытачам пэўныя моманты атмасферы беларускай школы, па-другое, распавядае пра Мінск як пра горад для моладзі. У 2020 годзе з'явіўся пераклад кнігі на беларускую мову. У творы закладзена думка аб душэўнай сувязі двух падлеткаў, якія аддаляюцца адзін ад аднаго, аднак іх пастаянна яднае адзін з персанажаў твора – Мінск. У гераіні твора Геулы няма бацькі, і яна жыве ў пэўным супрацоўніцтве з маці. У спрэчках з маці яна выступае хутчэй як дарослая, а не падлетак, абвінавачваючы маці ў тым, што яна ўскладняе іх жыццё, стварае праблемы. Абедзве яны збіраюцца збегчы ад сваіх праблем у Маладзечна, разважаюць пра тое, ці будзе сталічнае жыццё адрознівацца ад атмасферы маленькага горада. Модус беларускай ментальнасці вызначаны ў творы геаграфічна: расчараваны ў жыцці і пакрыўджаны падлетак рэфлексуе на фоне Мінска і Маладзечна.

Такім чынам, акрамя беларускамоўных твораў у межы нацыянальнай дзіцячай літаратуры было б правільна ўключыць перакладныя і рускамоўныя беларускія творы. Даследаванне такой літаратуры, а таксама даследаванне чытацкай рэцэпцыі адносна іх дапамагае лепш зразумець асаблівасці агульнага нацыянальнага літаратурнага працэсу, аднак патрабуе і больш дэталёвага даследавання ўплыву перакладной літаратуры на нацыянальную. Так, І. Шаблоўская прапановуе паняцце "бінарнай культуры" па аналогіі з білінгвізмам, бо несумненна рускамоўныя беларускія творы і перакладная літаратура хоць і займаюць памежны статус, але ў той жа час узбагачаюць літаратуру нацыянальную.

Літаратура

- 1 Карлюкевіч, А. Дарогі да Паднябеснай: артыкулы, эсэ, гутаркі / Алесь Карлюкевіч. – Мінск: Паліграфкамбінат імя Я. Коласа, 2019. – 190, [1] с.: іл.
- 2 Дзіцячая літаратура Беларусі ў чаканні канцэпцыі / Аксана Бязлепкіна-Чарнякевіч // Палымія : літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс / заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Грамадскае аб'яднанне "Саюз пісьменнікаў Беларусі", Выдавецкі дом "Звязда". — 2019. — № 4. — С. 120–128
- 3 Шаблоўская, І.В. Сусветная літаратура ў беларускай прасторы: Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты / І.В. Шаблоўская. – Мінск : Радыёла-плюс, 2007. – 302 с.
- 4 Андрэеў, А. Руская літаратура Беларусі [Тэкст] / А. Андрэеў. Мн.: Літаратура і мастацтва. – 2007. – С. 14.

T.M. Petrovskaya

Gomel State University named after F. Skorina

e-mail: ryzhajasonja@mail.ru

The status translated and Russian Belarusian children's literature

Key words: mode of mentality, Russian-language Belarusian literature, translation, national literature, children's literature.

The article deals with the status of the translated and Russian Belarusian children's literature, conditions of occurrence of such literature, its connection to the national literature. As indicated by the problems associated with both the small number of transfers and the definition of "Belarusian" work written in Russian.